

Koncepce rodinné politiky Jihomoravského kraje

Úvod

Předkládaná Koncepce rodinné politiky Jihomoravského kraje je zastřešujícím dokumentem, který má napomáhat jak zvýšení účinnosti již realizovaných aktivit a opatření, jakými jsou například Rodinné pasy, Portál cykloturistiky JMK, katalog prarodinných organizací a iniciativ, dotační program pro drobné začínající podnikatele, podpora neziskových pro-rodinných organizací apod., tak realizaci opatření uvedených ve věcné části tohoto dokumentu.

Struktura dokumentu odpovídá vytčenému cíli, kterým je podpora systémového přístupu k opatřením rodinné politiky (dále jen „RP“) kraje. Vychází z deklarace strategie podpory RP, jejíž potřebnost dokládá zhodnocení současné situace rodin v Jihomoravském kraji. V celonárodním měřítku je pokles počtu úplných rodin v Jihomoravském kraji jedním z nejmarkantnějších. Zlepšení tohoto trendu je možné při respektování specifika rodinné politiky jako politiky průřezové sledující podporu fungující rodiny. Cíle RP jsou rozpracovány do čtyř opatření včetně jejich konkretizace.

Obecná část

1. Preambule / Prohlášení o podpoře rodinné politiky

Rodina jako základní a nejvýznamnější jednotka naší společnosti není soukromou záležitostí jednotlivců, ale zdrojem prosperity celé společnosti a zárukou udržitelného rozvoje jak ekonomického, tak sociálního a kulturního.

Rodina je prostorem, v němž se vytváří tzv. lidský kapitál – výchovou formovaný lidský jedinec, který je schopen uplatňovat v dospělosti svůj tvůrčí potenciál, na němž závisí inovativnost a kvalifikovanost jakékoli profesní činnosti. Funkce rodiny proto nemůže plně nahradit žádná jiná instituce. Rodinná politika se proto neomezuje jen na vyrovnání nákladů rodin, ale chce svojí podporou ocenit i přínos, který rodina pro společnost představuje.

Přes všechny důležité funkce rodiny jak pro společnost, tak pro jednotlivce není atmosféra v naší společnosti rodině příznivá, a pokud bude tento nepříznivý stav přetrvávat i nadále, bude bez fungující rodiny ohrožena samotná existence společnosti. Nedostatečná podpora rodiny se totiž rozhodující měrou podílí na demografickém propadu, který narušuje mezigenerační solidaritu, prohlubuje proces stárnutí obyvatelstva a hrozí způsobit zásadní civilizační změnu. Průzkumy opakovaně ukazují, že Jihomoravský kraj je těmito jevy ohrožen ve zvláštní míře.

Rodinná politika je politikou průřezovou. Zajišťuje vyvážený poměr mezi ekonomickými a sociálními opatřeními s ohledem na udržitelný rozvoj společnosti. Aktéry rodinné politiky kraje jsou samotné rodiny, organizace pomáhající rodinám a referáty rodinné politiky na regionální a místní úrovni. Spoluprací těchto subjektů je zajištěna účinnost a užitečnost jednotlivých opatření ve prospěch rodiny.

Rodinná politika doplňuje Programové prohlášení Rady Jihomoravského kraje, které předpokládá rozvoj aktivit směřujících ke stabilizaci a posílení rodiny.

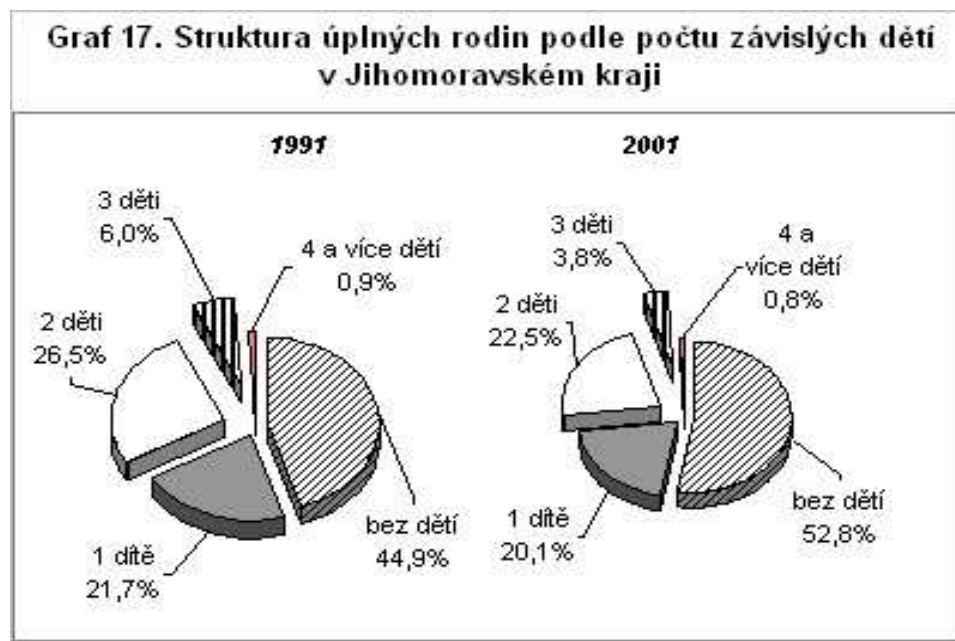
Hlavními oblastmi zájmu RP kraje je podpora RP v obcích, a to zejména v těchto oblastech:

- ⇒ podpora partnerských a rodičovských kompetencí a stability rodiny,
- ⇒ podpora harmonizace rodinného a profesního života,
- ⇒ podpora utváření pro-rodinného klimatu,
- ⇒ podpora zdravého životního stylu.

2. Současná situace rodin v Jihomoravském kraji

Údaje ze sčítání lidu z roku 2001 – Cenzové domácnosti v Jihomoravském kraji

V roce 2001 klesl podíl úplných rodin na 57,0 % všech cenzových domácností a v nich podíl úplných rodin se závislými dětmi dokonce na 26,9 % všech cenzových domácností.

Z celkového počtu 259 567 úplných rodin je 122 467 úplných rodin se závislými dětmi (tj. 47,2 %). Z těchto rodin je jich nejvíce se 2 závislými dětmi (58 435), následují rodiny s jedním závislým dítětem (52 089), se 3 závislými dětmi (9968) a 4 a více závislými dětmi (1975). Při srovnání s rokem 1991 klesl podíl rodin s 1 dítětem z 21,7 % na 20,1 % v roce 2001. U úplných rodin se 2 dětmi bylo zaznamenáno největší snížení, celkem o 4 body – 26,5 % roku 1991 odpovídá jen 22,5 % v roce 2001. Dále následuje snížení u rodin se 3 dětmi ze 6,0 % na 3,8 %. A pro úplnost: u úplných rodin se 4 a více dětmi klesl podíl z 0,9 % na 0,8 %.

V úplných rodinách je 137 100 rodin bez závislých dětí. Na celkovém počtu úplných rodin se podíl úplných rodin bez závislých dětí zvýšil během uplynulého desetiletí ze 44,9 % na 52,8 %.

Údaje o počtech úplných rodin a úplných rodin se závislými dětmi podle velikosti obce v Jihomoravském kraji

Tab. 5.4.4 Úplné rodiny podle počtu členů a velikostních skupin obcí

	Úplné rodiny celkem	v tom rodiny s počtem členů v %			
		2	3	4	5 a více
Úplné rodiny celkem					
Kraj celkem	259 567	33,3	27,3	30,5	8,9
v tom obce s počtem obyvatel:					
do 199	3 366	33,4	22,6	30,5	13,5
200 - 499	16 013	31,5	24,3	31,1	13,1
500 - 999	30 228	30,5	24,9	31,7	12,9
1 000 - 4 999	69 152	30,3	25,9	32,8	11,0
5 000 - 19 999	29 544	32,4	27,2	32,0	8,4
20 000 - 49 999	30 645	32,8	28,2	32,2	6,8
100 000 a více	80 619	37,6	29,9	26,9	5,6
Úplné rodiny se závislými dětmi					
Kraj celkem	122 467	x	29,0	54,0	17,1
v tom obce s počtem obyvatel:					
do 199	1 478	x	18,0	54,7	27,3
200 - 499	7 528	x	21,7	53,1	25,2
500 - 999	14 606	x	23,3	53,1	23,6
1 000 - 4 999	33 875	x	25,0	54,9	20,1
5 000 - 19 999	14 141	x	28,3	55,8	15,9
20 000 - 49 999	15 036	x	31,1	56,2	12,7
100 000 a více	35 803	x	36,3	51,9	11,8

Za městem Brnem následuje nejmenší velikostní skupina obcí s počtem obyvatel do 199, podíl úplných rodin tvoří 33,4 % této skupiny. Při zohlednění velikostních skupin obcí je velmi podobný stav i u tříčlenných úplných rodin. Nejvyšší podíl – 29,9 % (24 091 rodin ve skupině) je opět v nejvyšší velikostní skupině obcí a nejnižší podíl je v nejmenších obcích do 199 obyvatel – 22,6 % (762 rodin v dané skupině). Čtyř a vícečlenné úplné rodiny převažují ve středních a menších obcích kraje. Nejvyšší podíl 4členných úplných rodinných domácností je v obcích s počtem 1000–4999 obyvatel – 32,8 %, nejmenší ve městě Brně – 26,9 %. Nejvýraznější relativní rozdíly jsou u 5- a vícečlenných úplných rodin. Pouhým 5,6 % ve skupině 100 000 a více obyvatel (tedy v Brně) odpovídá 13,5 % těchto rodin v nejmenších obcích do 199 obyvatel, 13,1 % v obcích od 200 do 499 obyvatel a 12,9 % v obcích s 500–999 obyvateli.

V souboru úplných rodin jsou započtena také faktická manželství druha a družky, kterých bylo celkem v Jihomoravském kraji 10 591. Tento způsob společného soužití je především preferován u mladých lidí do 29 let a u starší generace nad 50 let.

Prognózy ve vývoji počtu cenзовých domácností do roku 2030

V rámci přijatých předpokladů bude při stagnaci počtu obyvatel přibývat cenзовých domácností zhruba do roku 2020 a poté dojde k mírnému poklesu. Bude to způsobeno hlavně dlouhodobým úbytkem počtu úplných rodinných domácností se závislými dětmi (malý vzestup do roku 2010 je opožděný projev reprodukční aktivity ročníků demografické vlny 70. let). Naproti tomu bude i při poklesu intenzity manželského (partnerského) soužití starších početně silnějších generací neustále přibývat úplných rodinných domácností bez závislých dětí (tj. bez dětí vůbec,

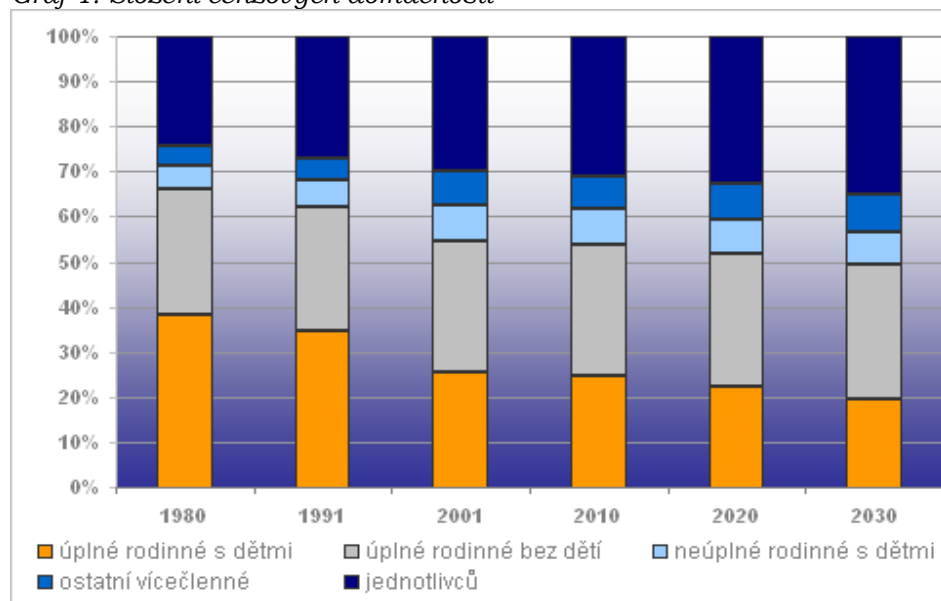
pomaleji s nezávislymi dětmi), které se stanou častějším způsobem života i ve věku nad 75–80 let.

Někdy kolem roku 2010 dosáhne vrcholu počet neúplných rodinných domácností se závislymi dětmi, poté se začne snižovat úměrně tomu, jak bude "vysychat" zdroj jejich vytváření ze stále nižších počtů úplných rodin se závislymi dětmi. Poměrně rychle se bude zvyšovat počet ostatních vícečlenných domácností, tj. neúplných rodinných domácností bez závislých dětí a ostatních, typu prarodič s nezávislým vnukem, dva sourozenci, partnerské svazky gayů aj., částečně z tlaků vzniklé sociální situace.

Počet domácností jednotlivců by se měl podle našich výpočtů zvýšit během třiceti let téměř o 400 tisíc na více než 1,6 miliónu, a to hlavně vlivem rostoucích počtů osob ve vyšším věku, přes určitou už naznačenou redukci.

Výsledky sčítání 2001 o domácnostech a s některými metodickými změnami "naznačily" dlouhodobé následky změn demografického chování již v období před jeho stabilizací. Také proto jsou očekávány změny počtů jednotlivých typů domácností v období 2001–2010 menší. V dalších dvou desetiletích se projeví zvláště důsledek situace, že podstatně nižší počty potenciálních rodičů (ročníky 1996 a další) budou mít již ve druhé generaci nižší počty dětí. Sekundárně se budou snižovat také počty neúplných rodinných domácností se závislymi dětmi. Dále porostou počty ostatních vícečlenných cenзовých domácností. Udrží se však i při uvažované "sociální" redukci vysoké přírůstky domácností jednotlivců.

Graf 1: Složení cenзовých domácností

*) se závislymi dětmi, respektive bez závislých dětí

3. Cíle rodinné politiky

Hlavní cíl: Hlavním cílem rodinné politiky kraje jako politiky průřezové je podporovat vznik funkčních rodin, kvalitu rodinného života a vhodných podmínek pro rodiny. A umožnit tak jejich členům svobodně realizovat vlastní životní strategie v naplňování jak rodičovských, tak i profesních plánů. Výchovou k partnerství, manželství a rodičovství utvářet u mladé generace vědomí hodnoty rodiny a vlastní odpovědnosti za její stabilitu a funkčnost.

K dosažení cílů RP je potřeba vytvářet nezbytné finanční zdroje zejména v rámci již existujících dotačních titulů jednotlivých odborů krajského úřadu.

Specifické cíle:

1. Cílem RP je podpora autonomní rodiny, založené na stabilních, celoživotních vztazích. Její opatření se tedy nezaměřují v první řadě na podporu jednotlivých členů rodiny, ale na usnadnění výkonu funkcí, za něž nese odpovědnost rodina.
2. Cílem RP je podpora svobodné volby rodiny týkající se velikosti rodiny, míry profesního zapojení rodičů, způsobu péče o děti a další závislé členy rodiny.
3. Cílem RP je předcházení krizovým situacím v životě fungující rodiny.
4. Cílem RP je tvorba pro-rodinného klimatu cestou spolupráce široké sítě společenských subjektů.

Věcná část

Specifické cíle z hlediska potřeb rodin v podpůrných opatřeních na krajské úrovni¹

Koncepce RP kraje chce systematicky podpořit rodinu prostřednictvím vzájemně propojených opatření týkajících se všech oblastí života rodiny. Cílem je tzv. pro-rodinné klima, kdy se jednotlivé aktivity hodnotí z pohledu jejich „Přínosu pro rodinu“, které je jedním z horizontálních témat kraje.

Opatření 1: Podpora vytváření vhodných životních podmínek pro fungování rodin a spoluvytváření prostředí příznivého rodině

Cíl: Cílem podpory je nabídnout takovou formu a rozsah podpory a pomoci, které prospívají soudržnosti rodiny a současně respektují její autonomii². Podpora kraje rozšiřuje státní sociální podporu rodiny a dotýká se jednotlivých životních fází rodiny. Podpora rodiny nepomáhá jen ke zvládnutí nároků kladených na život v rodině, ale pomáhá rodině vytvářet hodnoty, z nichž čerpá celá společnost.

Rozsah podpory: Podpora je určena státním subjektům s krajskou působností a neziskovým organizacím, které pracují s konkrétními cílovými skupinami.

Popis opatření: Opatření zahrnuje podporu veškerých vnějších podmínek života rodin vyjma specifických oblastí popsaných v opatřeních pod body 2, 3, 4.

Jedná se o:

- finanční podporu neziskových prorodinných organizací,
- nepřímou finanční podporu v podobě slev pro rodiny,
- dotace do infrastruktury zohledňující potřeby členů rodin v závislosti na jednotlivých životních fázích,
- směřování dotační podpory do oblasti vzdělávacích programů pro rodiny³

Konkrétní opatření:

1.1. Opatření v oblasti materiální pomoci:

1.1.1. Slevy: rodinné pasy

1.1.2. Dotační programy na podporu pro-rodinných aktivit

1.2. Opatření v oblasti rozvoje infrastruktury:

1.2.1. Rozvoj bezbariérovosti a průchodnosti regionu

1.2.2. Rozvoj specifické infrastruktury: místa pro přebalování a krmení dětí na veřejných místech

1.2.3. Rozvoj dopravní obslužnosti

1.2.4. Rozvoj cykloturistiky v Jihomoravském kraji

1.2.5. Rozvoj programu „dětská hřiště“ apod.

¹ kraj může tato opatření navrhnout obcím a vytvářet pro ně v rozsahu své působnosti podmínky

² Ministerstvo práce a sociálních věcí, Koncepce státní rodinné politiky 2005

³ konkretizace tohoto opatření je uvedena pod bodem 3 se záměrem nezužovat nabídku služeb pro rodiny jen na služby péče o děti

Opatření 2: Slučitelnost zaměstnání a rodiny

Cíl: Cílem podpory je umožnit rodičům sladění pracovního a rodinného života, aniž by museli rezignovat na své rodičovství nebo na svou profesní realizaci.

Rozsah podpory: Podpora je určena všem subjektům trhu práce včetně vzdělávacích institucí.

Popis opatření: Opatření zahrnuje podporu aktérů trhu práce –zaměstnavatelů i zaměstnanců – s cílem vytvoření vyvážených podmínek pro realizaci svobodné volby zapojení rodičů na TP a současně přispívajících k pohledu na rodinu a profesní sféru jako rovnocenné zdroje společenské prosperity.

Opatření 2.1.: Podpora zaměstnavatelů

Cíl: Motivování zaměstnavatelů k zohledňování zájmů zaměstnanců/zaměstnankyň jako rodičů. Důvodem podpory není vyrovnání ušlých nákladů při zaměstnávání pečujícího rodiče, ale ocenění pozitivního vlivu rodinného života na výkon zaměstnance a zaměstnankyně.

Rozsah podpory: Podpora je určena zaměstnavatelům, kteří realizují opatření v oblasti slučitelnosti rodiny a zaměstnání.

Popis opatření: Opatření zahrnuje podporu realizace auditů či labellingových soutěží, zavádění flexibilních pracovních úvazků, alternativních forem zaměstnání⁴ a dalších školení zaměstnanců.

Konkrétní opatření:

2.1. Opatření v oblasti podpory zaměstnavatelů

2.1.1. Mediální podpora firem účastnících se auditu Zaměstnání a rodina a soutěže Firma přátelská rodině

2.1.2. Podpora školení zaměstnanců a zaměstnavatelů

Opatření 2.2.: Podpora pečujících rodičů

Cíl: Motivování pečujících rodičů k udržení zaměstnatelnosti na trhu práce.

Rozsah podpory: Podpora je určena rodičům pečujícím o děti nebo další závislé členy rodiny a příslušným vzdělávacím institucím.

Popis opatření: Opatření zahrnuje aktivity motivující k sebevzdělávání, k prohlubování dovedností získaných prací pro rodinu, k schopnosti sebezprezentace na trhu práce a k respektu vůči zájmům zaměstnavatelů, které umožňují opětovný návrat na trh práce.

Konkrétní opatření:

2.2. Opatření v oblasti podpory pečujících rodičů

2.2.1. Podpora organizací poskytujících programy pro rodiče

⁴ **Audit** (audit Podnik přátelský rodině) měří pro-rodinnost jednotlivých podniků (analýzou pro-rodinného chování zaměstnavatelů, monitorováním situace na pracovištích...) a jeho výsledkem jsou podněty k zavedení dalších pro-rodinných opatření. **Labellingové soutěže** (např. Podnik přátelský rodině) jsou pro zúčastněné firmy významným motivačním faktorem. Podniky jsou hodnoceny na základě kritérií posuzujících prostředí příznivé rodině včetně úspěšnosti pro-rodinných opatření. Odměnou je udělení certifikátu, který zvyšuje jejich prestiž a zlepšuje jejich image. **Flexibilním pracovním úvazkem** se rozumí pružná pracovní doba, zkrácené úvazky, sdílení pracovního místa apod. **Alternativní formou zaměstnání** se rozumí např. práce doma, teleworking, práce přes internet apod.

Opatření 2.3. Podpora spolupráce dalších společenských subjektů

Cíl: Podporování vzájemné spolupráce různých aktérů za účelem vytvoření pro-rodinného klimatu ve společnosti

Rozsah podpory: Podpora je určena všem subjektům, které se chtějí podílet na harmonizaci rodiny a zaměstnání.

Popis opatření: Opatření zahrnuje výměnu informací a setkávání formou kulatých stolů za účelem vytváření podmínek (infrastruktury) pro součinnost obcí a firem, medializaci příkladů dobré praxe a motivaci firem při jejich podpoře pro-rodinných (i pro zaměstnavatele výhodných) aktivit nestátních neziskových organizací atd.

Konkrétní opatření:

2.3. Opatření v oblasti podpory spolupráce dalších společenských subjektů

2.3.1. Podpora organizace kulatých stolů o rodině

2.3.2. Podpora pro-rodinných opatření v institucích na úrovních obce (medializace příkladů dobré praxe, podpora firem v péči o rodiče na rodičovské dovolené formou dalšího vzdělávání těchto rodičů, zastupování za dlouhodobé nemoci, mentoringu po návratu z rodičovské dovolené).

Opatření 3: Podpora služeb pro rodiny

Cíl: Podporovat služby napomáhající plnění funkcí rodiny aniž by byla dotčena její autonomie.

Rozsah podpory: Podpora je určena všem subjektům, které se věnují celým rodinám i jednotlivým jejím členům.

Popis opatření: Opatření zahrnuje podporu služeb pro rodiny, které doplňují základní rodinnou péči, kterou je každá rodina schopna zajistit vlastními silami. Výchovnou funkci rodiny posilují služby určené rozvoji partnerských vztahů a rodičovských kompetencí, služby posilující zdravý životní styl, služby podporující výchovu k občanské odpovědnosti s cílem prevence patologických jevů, socializační funkci rodiny doplňují služby institucionální a neinstitucionální péče o děti a podpora mezigeneračního soužití.

Konkrétní opatření:

3.1. Opatření v oblasti podpory služeb podporujících rodinné vztahy a partnerské a rodičovské kompetence

3.1.1. Podpora vzdělávacích a osvětových programů

3.1.2. Podpora poradenství a mediačních služeb

3.2. Opatření v oblasti podpory služeb neinstitucionální péče o děti nerodičovskou osobou

3.2.1. Podpora inovativních forem péče o děti (denní matka/otec)

3.2.2. Opatření na podporu činnosti mateřských a rodinných center

3.3. Opatření na podporu volnočasových aktivit pro děti a mládež v době prázdnin

3.3.1. Podpora činnosti center volného času a dalších aktivit

3.4. Opatření na podporu zdravého životního stylu rodiny

- 3.4.1. Podpora zdraví, včetně podpory výchovy k občanské odpovědnosti s cílem prevence sociálně-patologických jevů
- 3.4.2. Podpora duchovních, kulturních a volnočasových aktivit (volnočasové aktivity pro rodiny, setkání rodin, společné rodinné dovolené s programem apod.)

3.5. Opatření na podporu mezigeneračního soužití

- 3.5.1. Podpora inovativních aktivit pro seniory (dobrovolnictví seniorů při péči o děti)
- 3.5.2. Podpora aktivního způsobu života seniorů
- 3.5.3. Podpora projektů vícegeneračního soužití

Opatření 4: Osvětově informační činnost

Cíl: Podporovat informovanost médií a veřejnosti o všech aktivitách kraje na podporu rodiny s cílem vytváření pro-rodinného klimatu v kraji.

Rozsah podpory:

Popis opatření: Opatření zahrnuje veškerou mediální agendu spojenou s již realizovanými nebo připravovanými opatřeními na úrovni krajské rodinné politiky. Jedná se o včasné informování médií a veřejnosti, propagaci aktivit, programů a služeb. Odpovědnost za propagaci jednotlivých aktivit mají příslušné odbory, koordinující úlohu má referent pro rodinu, který případně zabezpečuje E-point.

Konkrétní opatření:

4.1. Opatření na podporu mediální propagace

- 4.1.1. Podpora tvorby a údržby info-pointu „Pro rodinu“ na portálu JmK
- 4.1.2. Podpora aktualizace katalogu prorodinných organizací a iniciativ včetně nabízených programů a služeb
- 4.1.3. Podpora tvorby nových informačních materiálů potřebných k vytváření pro-rodinného klimatu v kraji

Závěr

Podpora fungující rodiny není záležitost dokonalé koncepce a na ni navazujících velkorysých opatření, ale je to usilovná snaha, která se v dialogu s rodinami realizuje spíše po malých krocích a trvale. Je to záležitost nastoupení cesty, která soustavně a vynalézavým způsobem ujišťuje rodiny o ochotě pomáhat a o skutečném zájmu, který věnuje reprezentace společnosti jejich nenahraditelné péči.